

MENS EN WERELD

Een park vol enge beesten

Vroeger, toen ik nog op school was, ging ik wel eens op bezoek bij een kennis van ons, een na de dood van zijn vrouw wat vereenzaamde man, die het altijd wel gezellig vond als er 's avonds eens iemand bij hem kwam praten. Niet dat hij zijn tijd in ledigheid doorbracht, want hij was meestal, temidden van een onbeschrijflijke chaos van kranten, knipsels, boeken en tijdschriften, bezig met het bestuderen van het een of ander. Zijn grote voorliefde ging in die tijd uit naar alles, wat er maar geschreven was over het ontstaan van de aarde en wat daar allemaal mee samenhang en het was een bijzonder genoegen om hem daarover te horen vertellen. Toen ik me eens verwonderde over deze belangstelling en vroeg: „Waarom bent u nu juist met deze dingen bezig?” antwoordde hij: „Ja, zie je, kind, dat zul jij misschien niet zo goed begrijpen, maar ik ben een ongelovig man en toen mijn vrouw dood was, toen wist ik het niet meer. Ik wilde het begrijpen, het waarom weten, ik wilde zelf zien of er nu echt een God bestond of niet en toen ben ik aan het zoeken gegaan. Ik ben teruggegaan tot het begin van de aarde, tot de oernevels, maar nergens heb ik God kunnen ontdekken. Nergens heb ik kunnen zeggen: ja, dat kon nu alleen maar door een God geschapen worden. Nee, alles is heel logisch en geleidelijk gegroeid, het een is uit het ander voortgekomen en heus niet in zes dagen, zoals in de bijbel staat, maar in miljoenen en miljoenen jaren. Daar kan een mens niet bij met z'n verstand, wij kunnen ons toch immers geen voorstelling maken van de eeuwigheid, daar zijn we te beperkt voor. Die hele evolutie, kind, dat is een machtig gebeuren, dat is iets groots, daar kunnen wij alleen eerbied voor hebben!”

Ik was daar erg van onder de indruk, al vond ik het wel een beetje sneu voor hem, dat hij zo helemaal voor niets naar de oernevels geweest was om God te zoeken. 't Was dan ook een nogal ongebruikelijke en blijkbaar niet erg doeltreffende evangelisatiemethode, maar het werkte wel aanstekelijk, want niet lang daarna werd ik me ervan bewust, dat ik zelf ook naarstig mee aan het denken en zoeken was en dat nota bene, terwijl wij thuis gereformeerd waren! Maar het kwam niet in ons op om het gek te vinden en dat was het ook in wezen niet. Of laat ik liever zeggen, dat *is* het niet, want vijf en twintig jaar geleden was het dat beslist nog wel.

Aan dit alles moest ik denken, toen ik een uitnodiging kreeg voor de persconferentie, die volgde op de oprichtingsvergadering van de Stichting tot vorming van een paleontologisch en archeologisch panorama. Dat klinkt erg geleerd, maar de bedoeling is, om de geschiedenis van het leven

op aarde in beeld te brengen in een voor iedereen bevattelijke en aantrekkelijke vorm, die wetenschappelijk verantwoord is. Misschien hebt u hier al het een en ander over in de krant gelezen en anders zult u er ongetwijfeld nog wel van horen, want het project wordt gratis aangepakt, waarbij ook de radio en de televisie zullen worden ingeschakeld.

De grondgedachte en het ontwerp van dit prehistorische park, dat op een terrein van acht hectaren in de omgeving van Assen zal komen, is van de heer C. v. Oostrom in Den Haag. Deze man heeft hier enorm hard aan gewerkt en ik heb grote bewondering voor de wijze waarop hij er in de kortst mogelijke tijd in geslaagd is, om niet alleen de levendige belangstelling van de zijde der wetenschap op te wekken, maar zich ook te verzekeren van de steun van de overheid. Het is ook volkomen uniek, een park, waarvan om te beginnen de toegangspoort gevormd wordt door de poten van een „voorwereldlijk” dier, een brachiosaurus, op ware grootte, van 27 meter lang en 18 meter hoog. Als deze beesten nu nog vrij rondliepen, zouden de bewoners van de zesde verdieping van een moderne torenflat 's avonds onder het eten wel eens plotseling verast kunnen worden door een kop voor het raam, die om een slablaadje kwam bedelen. Geen gehaktballetjes, alstublieft, want hij lust alleen maar rauwkost. Wel even oppassen dus voor de plantjes in de vensterbank! Goedig, maar wel eng, vind ik. Laten we maar blij zijn, dat we niet in de „Trias” of de „Jura”-periode leven.

Behalve dat u dus kennis zult maken met de flora en de fauna, te land, ter zee en in de lucht, op ware grootte van miljoenen jaren geleden, zal u aan het begin van uw wandeling door middel van licht- kleur-, geluids- en reukeffecten een „oersfeer” gesuggereerd worden, waarin zich afspeelt het ontstaan van de aardkorst uit hete lava en de stolling hiervan. Daarna is dan een tijdperk van plm. anderhalf miljard jaren uitgebeeld, waarin de beginstadia van het leven liggen en zo gaat het door, het hele park, periode na periode, tot de mens toe, eerst de primitieve en tenslotte de moderne.

Natuurlijk kan ik hier niet teveel in details treden, ik zou zeggen, gaat u er vooral heen, als het klaar is, want het is beslist uw belangstelling en aandacht meer dan waard.

Waarom ik dit alles echter als onderwerp voor een zomer-hoofdartikel van Mens en Wereld heb uitgekozen, is niet zozeer om u een zinvolle vakantietip te geven voor een van de komende jaren, maar in de eerste plaats omdat ik er een

Slot op pag. 10

VAKANTIENUMMER

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
16e jaargang no. 14 - 22 juli 1961

Zwervers langs ongebaande wegen

Bertus Aafjes heeft in een gedicht een loflied gezongen op het reizen en trekken, waarin deze karakteristieke regels voorkomen:

*„Reizen, het is zijn hart losmaken
Van het anker der kleine vaart,
Om het vlot te laten geraken
Op de zeeën der wereldkaart.
Het is zijn hart van het beminde
Losrukken, fier en onbevreesd,
Om het schooner nog weer te vinden
Dan het ooit is geweest.”*

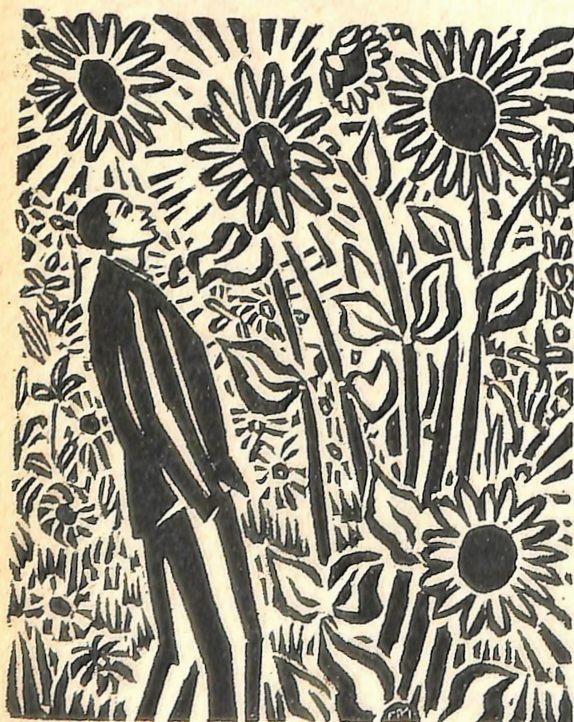
Allerlei motieven en verlangens hebben mensen ertoe bewogen huis en hof te verruilen voor het onzekere zwerversbestaan. En de wereldliteratuur biedt ons mogelijkheden te over om met deze motieven kennis te maken.

Het zijn soms brieven, dagboeken, maar soms ook een vluchtig neergeschreven gedicht, een reisverhaal, die ons iets openbaren van de gevoelens, wensen en verwachtingen van hen, die het oude, vertrouwde milieu verlieten, als een „verloren zoon”, een Odysseus, een Parsifal, of als een mens, die nieuwe horizons zoekt en in opstandigheid de oude banden verbreekt.

Troubadours en vaganten

In de Middeleeuwen zijn er die merkwaardige zwervers, de troubadours, de jongleurs en de vaganten, die de ruimte verkiezen boven het aan vaste regels gebonden bestaan in een hiërarchische samenleving, welke aan de individu slechts weinig speelruimte laat. Men moet over de troubadours niet te gering denken. Het waren de meest zeer kunstzinnige lieden, soms zelfs tot de lagere adel behorend, die van hof tot hof trokken en daar gewaardeerde gasten waren. Hun hoofse minneliederen, door hen zelf gedicht en getoonzet, waren vaak gericht tot een gehuwde adellijke vrouw en vonden veel waardering in een lijke cultuur, waarin de ontwikkeling van het verfijnde literaire liefdesideaal gelijke tred hield met de groei van de Mariacultus. Toch was er ook een andere vorm van poëzie, die een meer satirisch karakter had, de zgn. Sirventes, welke veelal kritiek oefenden op de adel en op de hebzucht en

Houtsnede Frans Masereel

de onzedelijkheid van de geestelijkheid. Een meer „volks” karakter had het optreden van de „jongleurs”, soms helpers van de troubadours, soms niet meer dan potsenmakers, goochelaars en koorddansers. (Het woord „jongleur” vindt zijn oorsprong in het Latijnse „ioculator”, grappenmaker). Het oordeel van de Middeleeuwse moraalpredikers over deze lieden is dan ook bepaald niet gunstig. Een andere nog merkwaardiger groep is die der „vaganten”. Onder de vaganten bevonden zich vele studenten, mislukte priesters, kwakzalvers en andere „ghesellen” van dit slag. Volgens Germaanse begrippen was de zwerver eerloos en de katholieke kerk van de Middeleeuwen deelde dit standpunt van harte, wat ook al niet onbegrijpelijk is wanneer men kennis neemt van deze levensregel, die een vagant aan zijn vrienden meegaf:

*„Ook moet gij al wat goed is haten;
Al wat deugd is, wilt achterwege laten;
Gij moet aanveerden alle dwaasheid
Ende spotten met alle wijsheid;
Gij zult ook alle schalkheid stellen voort,
Ende spreken zelden deugdelijk woord.
Vloekt, zweert ende weest lekker mede¹
Ondeugdelijk, traag tot allen stede.”*

Het schuim der natie, zult u denken bij het lezen van deze regels. Maar tot de vaganten behoorden óók heel geleerde lieden, die een grote kennis bezaten van de klassieken (Ovidius, Vergilius), wat hen in de ogen van de Dominicanen (later zouden deze Dominicanen een belangrijke rol in de inquisitie spelen) al verdacht maakte (Zelf mochten de Dominicanen nl. slechts kennis van de klassieke schrijvers nemen met een speciale toestemming. En de Cisterciënsers werd tegen het einde van de twaalfde eeuw zelfs verboden nog gedichten op rijm te schrijven!).

Uit de vagantenpoëzie, zoals uit de bekende „Carmina burana” blijkt de afkeer van het maatschappelijk keurslijf en waar het geestelijke zaken betreft vooral een afkeer van de strenge Middeleeuwse Scholastiek. In zekere zin kondigen deze 12de en 13de-eeuwse vaganten al de dageraad aan van een nieuwe tijd, waarin de individu vrijer, ongebondener en zelfstandiger zal zijn. In hun vaak frivole liederen breekt een opstandige, ongebreidelde levenslust zich baan. Galgenhumor, zinnelijke liefde, „Wein, Weib und Gesang”, lentevreugde vormen de ingrediënten van de nonconformistische vagantenpoëzie. Ook de christelijke moraal moet het soms ontgelden. Verschillende gedichten uit de „Carmina burana” getuigen van een begaafd dichterschap. Enkele jaren geleden verscheen een Nederlandse vertaling² van deze in het Latijn geschreven poëzie, waaruit ik hier enkele specimina laat volgen:

*„Waar het een verstandig man
immers zal typeren,
dat men hem zijn woning op
rotsgrond ziet funderen,
ben ik, dwaas, gelijk een beek,
die meer voort blijft stromen,
herwaarts, derwaarts, en tot rust
nooit vermag te komen.”*

En dan volgen verder de regels:

*„’t Staat geschreven, dat ik eens
sterf in de taveerne,
aan mijn mond een beker wijn,
op mijn knie een deerne;
de Engelscharen zingen dan
lieflijk en weldadig:
„Zie dit was een drinkebroer,
God weet hem genadig.”*

Het type van de aan lager wal geraakte Middeleeuwse zwerver en vagebond heeft Jeroen Bosch vereeuwigd in zijn „Verloren Zoon”, (Museum

Boymans) het trieste beeld van verlorenheid van een eenzaam mens aan het einde van zijn levensweg. Eenzaam en verloren als deze zwerver was ook de grote dichter Villon.

Villon, dief en dichter

In 1431, het jaar waarin Jeanne d’Arc op de brandstapel stierf, werd in Parijs François Villon geboren. Het was een tijd, waarin oorlog en epidemieën het land in ellende dompelden. Akkers lagen braak, de bevolking was gedecimeerd. Tegen deze macabere achtergrond moet men het werk van de dichter-zwerver Villon zien, een ontwikkeld, gestudeerd man en tegelijk een struikrover, een dief, een minnaar maar dan allesbehalve in platonische zin. Hij is de dichter van de dood en de liefde, realistisch en gepassioneerd. Over de dood en de vrouw lezen wij in zijn berijmd „testament”:

*„De dood doet sidd’rend hem verbleken,
En kromt de neus, doet d’ad’ren strekken;
De hals gaat zwellen, ’t vlees verweken,
Gewrichten, zenuwen gaan rekken.
O vrouwenlichaam, broos en teer,
Zo glad, zo kostelijk en zacht,
Als gij niet rijst naar d’hemelsfeer,
Is dat het lot, dat ook u wacht.”*

In zijn onsterfelijke „Ballade des Pendus” tekent Villon zichzelf, bungelend aan de galg tussen zijn lotgenoten:

*Als ik u mensenbroeders heet,
Minacht ons armen daarom niet:
Gerecht was ’t vonnis, maar gij weet,
Een ieder heeft de wijsheid niet.*

Het is niet verwonderlijk, dat deze „poète maudit” een belangrijke inspiratiebron was voor Bert Brecht bij het schrijven van zijn „Drei Groschenoper”.

Tijl Uilenspiegel

Ook Tijl Uilenspiegel was, als hij inderdaad geleefd heeft, één van die ongebonden zwervers. Maar misschien is hij ook niet meer dan een personificatie van de onmaatschappelijke flierefluiter. Later is hij in de volksverbeelding gegroeid tot de opstandige Vlaamse strijder tegen de Spaanse onderdrukking. Het oudste boek over hem verscheen in 1515 in Straatsburg en hierin is hij geen Vlaming, maar een Duitser. De latere uitgaven, zoals een 17de eeuwse exemplaar, vertonen een duidelijke anticlericale strekking. Een held is Tijl niet, maar eerder een sluwe rekel, een echte hannekemaai, die leeft op andermans zak en zich vermaakt ten koste van zijn vaak niet al te snuggere slachtoffers. Allerlei grappen, soms aan oudere bronnen ontleend, worden aan hem toegeschreven. Hij is één van die vaganten die de schijnwysheid en de schijnheiligheid van de wereld doorzien. De uil, de nachtvoegel, symbool van lichtzinnigheid, maar ook van zelfkriek en zelfinkeer, is zijn symbool. Hij is meer een afzijdige, een spotter dan een serieuze maatschappijcriticus. Maar toch geldt ook voor hem, wat Albert Verwey (in zijn „Stille Toernooien”) schreef: „Tusschen de overmacht van een verkeerde wereld en den Dood staande, hebben zoten en wijzen – die veelmaal dezelfde waren – door heel Europa dien Held geschapen die de waarheid spreekt onder de gedaante van een zot.” Misschien staan Erasmus en Tijl dus toch dicht bij elkaar dan men op het eerste gezicht zou vermoeden!

Merkwaardig is, dat ook de Turken een eigen Tijl bezitten. Over Nasreddin Hodzja, die in de 14de eeuw geleefd zou hebben, worden allerlei

Jeroen Bosch
„De verloren zoon”

verhalen en anecdoten verteld, die herinneren aan onze schalkse vagebond. Nog merkwaardiger is, dat deze verhalen over Nasreddin Hodzja ook bij andere volken bekend zijn. De bekende psycholoog Jung heeft enkele jaren geleden de aandacht gevestigd op de betekenis van de schelm als tegenhanger van de heilige. Hij wijst op de Middeleeuwse gewoonte een „narrenpaus” te kiezen en op het „Festum asini”, het ezelsfeest, de blasfemische plechtigheid met een ezel als hoofdpersoon, die Nietzsche inspireerde tot het „Eselsfest” in zijn Zarathustra. Allerlei bohemiens gaven deze feesten het luidruchtige en kleurige aanzien maar ook het losbandig karakter, dat doet vermoeden dat er enig verband bestaat met de antieke Saturnalia.

Russische zwervers

Zo heeft elke tijd, elk land zijn Parsifal, zijn Don Quijote, die de mens eraan herinnert hoe hij ondanks gevestigde posities, ondanks allerlei zekerheden (die vaak schijn-zekerheden en illusies blijken) een pelgrim blijft op dit ondermaanse, een zoekende naar waarheid, goedheid en schoonheid. Deze zoekers zijn in de Russische literatuur zeker geen zeldzame gestalten, integendeel. Eén van de merkwaardigste figuren is wel „De betoverde pelgrim” van Ljeskow.

Hij zegt van zichzelf: „Mijn hele leven ben ik op weg geweest te gronde te gaan, maar werkelijk omkomen kon ik niet.” Dit was hem reeds in zijn jeugd voorspeld door een monnik, die hij had vermoord en die hem daarna in de droom was verschenen. Hij vlucht en blijft een zwerver.

Hij trekt met Tataren de steppen in. Na enige tijd kwelt hem heimwee, maar de Tataren laten hem niet gaan: „...ik lichtte het doek van mijn tent wat op en keek naar de steppe... naar de ene kant, naar de andere, overal hetzelfde: een heetgeblakerde, troosteloze vlakte zonder einde vol wild groeiend gras en wit, donzig priemkruid, dat golft als een zilveren zee, en het windje voert een geur aan — de geur van schapen; de zon overgiet dat alles met zijn stralen en brandt, en de steppe is als een moeizaam en triest leven, geen mens weet wanneer er ooit een eind aan komt. Dan wordt je weemoed en je heimwee

bodemloos diep...” Hij ontvlucht door middel van een list de Tataren, en nieuwe zwerftochten beginnen. Een magnetiseur helpt hem van zijn drankzucht af. Hij vermoordt op haar eigen verzoek een zigeunermeisje, dat door haar minnaar is verlaten en neemt om boete te doen als remplaçant dienst in de Kaukasus.

Rust vindt hij tenslotte in een klooster. De duivel achtervolgt hem niet langer: „In een verlokken vrouwengestalte vertoont hij zich nooit meer, nog wel eens ergens in een hoekje van mijn cel, maar dan in een heel zielige gedaante: hij piept erbij alsof er een big krepeert.” Maar in het klooster veroorzaakt hij tenslotte toch weer allerlei moeilijkheden en de dokter zegt tegen de abt: „Ik kan er niet achter komen wat hij er voor een is: zo maar gewoon een goeierd of een onwijze, of inderdaad een profeet. Dat is uw terrein, ik ben daarop niet competent, maar mijn raad is: stuurt u hem er eens op uit, laat hij de wijde wereld ingaan, misschien heeft hij te lang op één plaats vastgezeten.” En opnieuw hervat de „betoverde pelgrim” zijn zwerftochten. Een wonderlijk verhaal over een wonderlijk mens, waarin het mystieke, het irrationele of zo men wil het bovennatuurlijke element een grote rol speelt.

Een Duits criticus meende terecht, dat deze novelle „etwas von der Odyssee, vom Gil Blas, vom Don Quijote und vom Hans im Glück hat.” De vreemde zwerver is een echte Russische „strannik”. Vele van deze Russische „stranniki” verlieten huis en hof en trokken naar allerlei heilige oorden, vaak in de overtuiging, dat het kwaad de wereld regeert en het dus beter is zich uit de samenleving terug te trekken. Zij zagen in de tsaar de antichrist, verwierpen alle sociale instellingen, onttrokken zich aan de militaire dienst en betaalden geen belastingen.

Toergenew en Gorky

Eenvoudige jagers, boeren en zwervers ontmoeten wij bij een andere Russische schrijver, nl. Toergenew en wel in zijn bekende „Jagersverhalen”. Alleen iemand, die zelf veel gezworven heeft en hierbij intens de schoonheid van de natuur onderging kon over een ontwakende dag,

over het leven in het bos en de steppen, schrijven zoals Toergenew dit deed. Een van die eenvoudige zwervers, die hij ontmoet zegt tegen hem: „Ik ben een rusteloos man. Ja ik zit toch niet veel thuis. Kijk wanneer je loopt dan is alles gemakkelijker en vrijer. Het zonnetje beschijnt je, God ziet je beter en je kunt vrijer zingen. Daar zie je kruiden groeien, je kijkt eens en plukt ze. En daar stroomt water, bronwater bijvoorbeeld, dat is heilig; daar drink je van en je kijkt maar rond. De vogelen des hemels zingen...”

Een impressie van een zomers bos gaf Toergenew met deze woorden weer: „Hoe prettig is het langs zo’n heel smal paadje te rijden tussen twee hoge muren van haver. De aren wuiven je zacht in het gezicht, je voeten blijven hangen in de korenbloemen, om je heen hoor je de kwartels slaan; het paard loopt in een sukkeldrafje. Daar is het bos. Schaduw en stilte. Statige populieren ritselen hoog boven je hoofd; de lange, neerhangende twijgen van de berken bewegen nauwelijks; een machtige eik staat als een krijgsheld naast een mooie linde. Je rijdt over een groen paadje vol wemelende zonnevlekken; grote, gele vliegen staan onbeweeglijk in de gouddoorzeeftelucht en schieten plotseling weg; er danst een wolk kleine vliegjes, licht in de schaduw, donker in de zon. De vogels zingen onophoudelijk. Het heldere geluidje van de tuinfluiter klinkt zo blij en zuiver en vertrouwelijk; het doet denken aan de geur van lelietjes van dalen. Steeds verder en verder ga je, dieper het bos in. ...Steeds stiller wordt het... Ook in je hart komt een wonderlijke stilte...” En boven het hoofdstuk „Bos en steppe” waaraan deze regels zijn ontleend plaatste de schrijver dit fragment van een verlorengedaan gedicht:

„...Hem lokt het dorp weer
En het stille leven op het land;
Daar waar de lindebomen ruisen,
De zon de roggevelden brandt,
Waar oude, kromgegroeide eiken
Staan bij de koele bron
En moegewerkte maaiers
Beschutten tegen de zon;
Waar lelietjes en violen
Zoet geuren in het mos
En nachtegallen zingen
In het alledichtst van het bos;
Waar hoge populieren
Zacht ritselen in de wind...
Ja, daar...”³

Toergenew laat naast deze gevoelige natuurimpressies toch ook iets zien van het moeilijke, harde leven van de eenvoudige Russische boeren en jagers. De mens en bovenal het menselijk lijden komt in het volle licht te staan bij die andere Russische zwerver Maxim Gorky, „de bittere”.

Maar ook de natuur, het landschap speelt een grote rol in Gorky's werk. Het is het grootse decor waartegen het leven van de mens zich afspeelt. Gorky voert ons langs de Wolga, langs de boorden van de Zwarte Zee, door de steppen en eindeloze wouden. De onrustige, hartstochtelijke, gedreven mens, die Gorky in zijn novellen laat optreden herinnert ons soms aan de woorden van Nietzsche die de mens noemde „de huidziekte van de aarde”. Maar Gorky is geen pessimist. De vrije mens is goed en draagt de mogelijkheid tot vrijheid in zich, ook die armzalige „bosjaki” (barrevoeters), een nieuw type „stranniki”, geen religieus gedrevenen maar zwervers die het harde leven in de kapitalistische stadsamenleving even sterk haten als de geboorteland en de uitzichtloosheid van het dorpsleven. „De ontelbare massa van ‘overbodige mensen’, de ‘zwervers’ van iedere soort, de vagebonden, de Onjegins in rok, de Onjegins met bast schoenen en boerenkiel, de mensen, die prijsgegeven zijn aan de ‘rusteloosheid, het verlangen naar

Slot op pag. 10

1. Gesteld op lekker eten en drinken.
2. Vertaling Mr. W. van Elden, uitgave Boucher.
3. Vertaling Wils Huisman.

Staten en culturen komen en gaan

Aan het verzoek van de redactie om tijdens mijn verblijf in het Midden-Oosten eens een reisbrief te schrijven wordt gaarne gevolg gegeven. Want het is een bijzondere gewaarwording om het christelijke Europa achter zich te laten. Europa dat gekenmerkt wordt door het volkskapitalisme, het volkstoerisme en de Volkswagen en dat nog slechts wacht op het volkshumanisme.

Volgens Karl Jaspers heeft Europa het karakter van een museum en daar is veel van waar. Dit verklaart waarom het er aangenaam reizen en rondkijken is, ook al moet men iedere paar honderd kilometer overschakelen op een andere taal en op een andere geldsoort, hetgeen een eenvoudige reis naar Genua – die men hier en daar onderbreekt – reeds leert. Wij zaten in de trein met Italiaanse mijnwerkers die vanuit het Belgische kolengebied terugkeerden naar hun vaderland, met skiërs die gewapend met hun lange latten op weg waren naar de Zwitserse sneeuwtoppen en met dames die hun parkieten overal meesleepten. Die dames met parkieten vormen werkelijk een internationaal verschijnsel in Europa en men kan zich afvragen of hier een onderbewust verlangen naar een parkietenbestaan aan ten grondslag ligt.

Zien op afstand

Buiten Europa ga je alles op afstand en in zijn relativiteit zien, vooral vaderlandse problemen. De dames van de walletjes zijn niet belangrijker dan die van de Genuese havenbuurt, ministers maken ze overal zelf (kosten dus nergens deviezen) en huizen worden niet alleen in Nederland inelkaar geflanst. Maar wij voelen ons oude Europeanen en superieur aan de rest van de wereld, hoewel die steeds machtiger wordt. In ons museum is een ijzeren gordijn neergelaten, de Middellandse Zee is niet meer „onze zee” en wij hebben ervaren dat een Egyptische machthebber ieder ogenblik het Suezkanaal, dat wij groeven, onbruikbaar kan maken. Sic transit gloria mundi! (Zo vergaat de roem der wereld.)

Op de heerlijke Middellandse Zee varende en genietende van de zon overdachten wij dat in de tijd toen de Griekse stad-staat ten gronde ging en er in de toenmalige wereld (het Middellandse-Zeegebied) een wereldrijk ontstond, de gedachte opkwam aan een wereldburgerschap bij de Stocijnse filosofen. Hun uitspraken over dit onderwerp sieren thans nog de humanistische kalender.

Jeruzalem

En altijd waren er lieden die gaarne in hun dorp of stad bleven (zoals Socrates) en lieden die er alles voor over hadden om reizen te maken (zoals Democritos). Uw correspondent behoort tot de laatstgenoemde categorie en houdt ervan op reis te gaan, met als voornaamste bagage een witte pet en twee zonnebrillen. Volgens een rijke vriendin logeer ik altijd in gribussen en vaar ik over als dekpassagier. En voor een belangrijk deel heeft zij gelijk. Zij moet er maar eens over nadenken of het geluk afhankelijk is van de hoeveelheid geld die men er tegenaan gooit.

Over zee turken

Deze reis voeren wij van Genua naar Alexandrië met een goedkope Turkse lijn. De oosterse pasagiers zijn niet vuiler dan wij, zo zei mij eens de employé van een reisbureau, maar zij hebben andere begrippen van hygiëne. Wij zijn derhalve over de Middellandse Zee geturkt. Ik permitteer mij deze uitdrukking omdat het in Nederland gewoonte wordt zelfstandige naamwoorden tot werkwoorden om te smeden. Wij spreken van carnavallen (Wim Kan), van caravannen, van voorzitteren en zelfs van Van Egeratelen. Of deze wijze van taalbeheersing geoorloofd is, daar kan men een vraagteken achter plaatsen. Ik weet alleen dat de spraakmakende gemeente altijd een grote rol heeft gespeeld bij de taalvorming. Voor mij heeft de uitdrukking „over de zee turken” een rijke inhoud.

Alexandrië voorheen en thans

Na vier dagen en vier nachten varen zetten wij voet aan wal in Alexandrië, de stad waarin eens de beroemde romance van de mooie Egyptische koningin Cleopatra en de Romeinse staatsman

Antonius zich afspeelde, de stad die eens een universiteit had, welke eeuwenlang het middelpunt vormde van de Hellenistische beschaving. Thans maakt deze stad een – naar westerse begrippen – haveloze en armoedige indruk.

Een leger van honderden aapjeskoetsiers, dat elders reeds lang is uitgestorven, vormt er nog een belangrijke trek in het stadsbeeld. Bij de douane ging het chaotisch toe en wij merkten ook overigens dat de factor organisatie niet de sterkste zijde is van de huidige Egyptenaren.

Wel is het begrijpelijk dat zovele arme lieden hun diensten hardnekkig aan vreemdelingen trachten op te dringen in ruil voor „baksjisch”. De fooi, die in vooruitstrevende landen een stervende waarde vertegenwoordigt, staat in Egypte zeer hoog in de waardenhiërarchie. Een werkelijk genoeg in dit land is dat men voor een paar piasters (een piaster is in Nederlandse munt 7½ cent) een heerlijk glas sinaasappelsap of ander vruchtesap kan drinken en dit verklaart misschien mede dat men geen dronken lieden op straat ziet lopen.

De piramiden

Na Alexandrië op ons te hebben laten inwerken spoorden we een paar honderd kilometer door de Nijldelta met zijn uitermate primitieve dorpen naar Caïro, de stad in wier museum de schatten uit het graf van Toutankhamon zijn uitgestald en in wier nabijheid zich – aan de rand van de woestijn – de piramiden bevinden. Deze imposante bouwwerken herinneren ons eraan dat er beschavingen waren duizenden jaren vóór de christelijke beschaving. Waarom zouden er dan geen beschavingen zijn ná de christelijke beschaving? Staten en culturen komen en gaan, maar de wijsgeer heeft geen reden zich daar ongerust over te maken.

Israël, land van efficiency en vrijheid

De uittocht van Egypte naar Israël is ook heden ten dage geen eenvoudige zaak, aangezien de landen der Arabische Liga zich nog steeds in staat van oorlog bevinden met Israël en er slechts een wapenstilstand is gesloten. Op de demarcatielijn wordt toezicht gehouden door mannen van de Verenigde Naties en er is voor bepaalde mensen onder bepaalde voorwaarden slechts één mogelijkheid om de grens te overschrijden, namelijk via de Mandelbaumpoort in Jeruzalem. Wij begaven ons dus vanuit Egypte in de richting van deze poort, tussen Jordanië en Israël, door in Caïro het vliegtuig te nemen van de Air Jordan dat ons in goed twee uur naar het vliegveld van Jeruzalem bracht, dat op Jordaans territorium is gelegen. De reis gaat grotendeels over barre woestijnen, met als voornaamste afwisselingen het Suezkanaal, de Rode Zee en de Dode Zee. In het vliegtuig maakten wij kennis met een erg aardig jong Jordaans echtpaar van goeden huize, dat ons uitlegde wat er op de aarde onder ons zoal te zien viel. Hij had zich eerst aan ons voorgesteld en er zijn verbazing over uitgesproken, dat ik nooit van zijn familie had gehoord; ik was natuurlijk even verbaasd dat mijn familie hem onbekend was. Want commerciële vriendelijkheid beantwoord ik altijd met welwillende onverschilligheid, maar echte vriendelijkheid met echte vriendelijkheid.

Op het vliegveld van Jeruzalem werden wij minder vriendelijk ontvangen door de Jordaanse politie omdat ik op de desbetreffende vragen antwoordde geen jood te zijn en ook geen chris-

ten. Dat een niet-christen „de heilige plaatsen” ging bezoeken vond men onbegrijpelijk en het was ook nog niet eerder voorgekomen, volgens de zegsman, tijdens zijn loopbaan. Ik antwoordde ook de heilige plaatsen van de Egyptische farao's te hebben bezocht en toch niet hun godsdienst te zijn toegedaan, maar dat was niet hetzelfde zei de zegsman, die vervolgens vroeg wat ik dan wél was. Toen zei uw correspondent: humanist, en daarmee was de boot aan want niemand ter plaatse wist wat dat was. Er moest dus uitleg worden gegeven en ik zei kort maar krachtig: een humanist is een filosoof. Nu zouden vele terzake-kundigen in Nederland deze uitleg al dubieus hebben gevonden, maar de Jordaanse politie geloofde er niets van. De inhoud van onze koffers scheen hierna uitsluitend te moeten geven en na ijverig zoeken en grabbelen vond men daarin een boek van Sartre. Toen werd het ineens zo klaar als een klontje gevonden dat een humanist een filosoof is, werden de nodige excuses gemaakt en konden wij Jordanië binnen. Als om het gesprek af te ronden vroeg ik de zegsman of hij een christen was. Ter bevestiging kreeg hij een hoog-rode kleur, maar hij zei met woorden dat dát er niets toe deed. Later deelde een toerist mij mede, dat ik beter had gedaan daar een politieke christen te zijn!

Gespleten Jeruzalem

Jeruzalem is op buitengewoon ongelukkige wijze in tweeën gespleten. Het westelijk deel der stad

Lied van de blinde harpe- naar

*Blinde harpspeler,
uit het graf van
Pa-aten-em-heb
(Rijksmuseum van
oudheden, Leiden)*

Lichamen gaan voorbij sinds de tijd van God;
Nieuwe gestalten vullen de leemte.
De zonnegod rijst des morgens op;
Maar des avonds daalt hij neer in het westelijk gebergte.
De mannen bevruchten, de vrouwen baren
En ieder wezen ademt de aether.
Zij geven tijdig het daglicht aan kinderen
En dalen ten grave.

Maak de dag tot een feest, priester!
Reik naar uw neus de parfum en balsem,
Wind knoppen der lotus en lotuskransen
Om de keel en armen van wie gij liefhebt,
Die zetelt in uw hart en zit aan uw zij.

Laat er liederen zijn voor uw aangezicht en muziek.
Werp de zorgen achter u;
Geef u over aan de vreugde,
Tot de dag komt waarop gij meert in het land
Dat de stilte bemint.
Maak de dag tot een feest, Neferhotep,
Gij voortreffelijke priester met zuivere handen,
Maak de dag tot een feest.

Denk aan de dag, denk aan de dag,
Waarop men u brengt naar het land der doden;
Niemand keerde van daar. Niemand.
Maak de dag tot een feest.

Vertaling van Bertus Aafjes

is Israëls gebied, het oostelijk deel Jordaanse territoir. De kern, dat is de geheel ommuurde oude stad, ligt in de oostelijke sector en wordt door Jordanië beheerst. Zij is zeer karakteristiek en vormt als bezienswaardigheid een aanzienlijke bron van inkomsten voor de toeristenindustrie van het Hashemitische koninkrijk. De olijfborg met Gethsemané ligt aan de oostzijde der oude stad eveneens op Jordaanse gebied. Het spreekt vanzelf dat de voornaamste christelijke kerkgenootschappen er ieder hun heilig graf met kerk hebben en ook ieder hun eigen Gethsemané. Zo is het leven!

De Jordaanse kindertjes in het oude Jeruzalem vormen één lastige troep bedelaartjes, die wij ons slechts met moeite van het lijf konden houden. Nadat wij een en ander hadden bezichtigd en ook met Arabische vluchtelingen van gedachten hadden gewisseld gingen we in het paspoortkantoor onze tevoren door bemiddeling van de charmante Belgische consul aangevraagde uitreisvisa afhalen. Zonder dat er een woord bij werd gesproken kregen we van ambtelijke zijde de gestempelde paspoorten toegeworpen, maar de weg door de Mandelbaumpoort naar Israël lag nu open en we gingen vlot de grens over. Diezelfde morgen begon in het Israëlsch deel van Jeruzalem het proces-Eichmann.

De nieuwe universiteit

Een grote vreugde was het ons de nieuwe universiteit van Jeruzalem te bezoeken, een complex nieuwe gebouwen van een indrukwekkende soberheid en doelmatigheid, waarin nochtans veel geld is geïnvesteerd. Dit geheel illustreert de wijze visie dat de nieuwe staat het vooral moet hebben van de jeugd en van de wetenschap. In Nederland kunnen alleen de nieuwe gebouwen van de afdeling werktuigbouwkunde der technische hogeschool in Delft met dit complex wed-

ijveren. Maar wat een eindeloos gepraat in ons vaderland voordat er een nieuwe onderwijswet tot stand komt en wat een geknutsel aan oude gebouwen om bijvoorbeeld de universiteit van Amsterdam op historisch verantwoorde wijze (ten) onder te brengen!

Efficiency

Het is onmogelijk om in het kader van een brief zelfs maar een beknopte schets te geven van Israël en ik zou daarvoor willen verwijzen naar het voortreffelijke werkje „Israël” van David Catarivas, dat in Nederland als geïllustreerd pocketboek in de Pictura-reeks is verschenen. Maar zoudt u mij naar karakteristieken vragen van deze nieuwe staat en maatschappij dan zou het eerste zijn: efficiency. Er wordt niet alleen hard gewerkt, maar er wordt efficient gewerkt en gehandeld. Men steekt de straat alleen over op de spijkerpaden, iedere bushalte is uitgerust met een doelmatige beschutting tegen de zon (ijzeren palen met een golfplaat er bovenop), overal op straat zijn er papiermanden zodat de hygiëne er voorbeeldig is. Israël is een oase in de oosterse woestijn van vuiligheid en inefficiency. Zeker, er zijn ook bedelaars, maar dat zijn de uitzonderingen die de regel bevestigen dat er niet wordt gebedeld.

In de kibboets Givat Brenner die wij bezochten, één der landbouwdorpen op socialistische grondslag, viel ons vooral de sterke graad van mechanisering op. Er waren veel meer landbouwtractoren dan ezelwagentjes en de jongelui gingen daar zeer handig mee om. Eén der mensen, die er al 27 jaar was (en hij is niet de enige die precies 27 jaar in Israël was), vertelde ons dat alles gemeenschapsbezit van de kibboets is tot zelfs de kleren die hij aanhad, dat niet iedereen het kibboetsleven (gemeenschapsleven) ligt, maar dat hij en vele anderen het prettig vonden.

Bovendien wordt men niet verplicht tot het kibboetsleven, maar neemt men er aan deel op basis van vrijwilligheid.

Vrijheid

De een verkiest de kibboets, de andere de grote stad, en wie van de grote stad houdt kan in Tel Aviv terecht: een schitterende stad met internationaal cachet, hypermoderne hotels, modieuze geklede dames, een rijk cultureel leven en een aantal boekenwinkels zoals ik nog nergens zag. Maar je moet er als toerist wel geld op zak hebben. Men heeft Israël wel „het Zwitserland van het Midden-Oosten” genoemd en dit geldt ook voor de hotelprijzen, die niet mis zijn. Het land heeft een straf deviezenregime, maar als toerist heeft men de vrijheid om een ongelimiteerde hoeveelheid buitenlands geld mee te brengen, als u begrijpt wat ik bedoel. Ik kan u wel ont-hullen dat wij ons verblijf pecunia causa enigszins hebben moeten bekorten en er graag nog wat langer waren gebleven. Want ook als toerist leef je er in volslagen vrijheid. Het is niet zo dat de autoriteiten 's avonds weten waar je 's middags bent geweest. Je kunt er gaan en staan waar je wilt. Wel zoeken vele mensen vriendschappelijke contacten. Wij werden bestormd met vragen over de toestand in de Arabische landen en hadden wij aan alle conversatieneigingen toegegeven, dan zouden we failliet zijn gegaan voordat we in Haifa de boot terug hadden kunnen nemen. Want Israël is een zeer welvarend land, maar ook een zeer duur land.

Mensen die door onvoorstelbare diepten waren gegaan en al hun verwanten hadden verloren in de Europese catastrofe, vertelden dat zij harder werkten dan vroeger in Europa, maar dat zij vrij leefden. En dat maakte hun geluk uit. Israël is het land van efficiency en vrijheid. Sjalom.

Dr. Jac de Roy

Stijlmijmerij (7)

Al mijmerend heb ik, dacht ik, wel laten merken, dat naar mijn mening een stijl niet zo maar vanzelf ontstaat, maar dat hij ergens uit opgroeit en misschien ook wel uit opbloeit. Dat „ergens” heb ik niet zo in de lucht laten hangen, maar duidelijk nader aangeduid als de voedingsbodem. En dat die voedingsbodem alleen maar een levende mensengemeenschap kan zijn, daarover heb ik ook geen twijfel laten bestaan.

Onze eerste opdracht zal daarom ook niet zijn: „ga heen en bouw een stijl”, maar: „blijf asjeblijft en help eerst mee de gemeenschap op poten te zetten!” Want pas wanneer we kunnen spreken van een rijk, bloeiend en inspirerend gemeenschapsleven, dan moet daar een eigen stijl uit opgroeien, sterker nog, dan is die er al voor drielkward.

Hoewel wij ons voorlopig dus nog niet het hoofd behoeven te breken over het bestek en de voorwaarden, waarnaar de bouw van een eigen humanistische stijl zal worden aanbeesd, zit je toch wel eens te mijmeren: hoe zal zo'n stijl er wel uitzien?

Ernstig? Ja, uiteraard. Onze gedegen kijk op mens en wereld zal zeker wel voor een paar zware accenten in de voorgevel zorgen!

Sober? Welnee, waarom? Als ergens de grote rijkdom aan mogelijkheden in het humanisme tot uiting kan komen, dan zal het in zijn stijl zijn!

Streng omlind? O nee, ook niet! Het zal een open stijl zijn, die mee gaat met zijn tijd en altijd plaats zal blijven bieden voor nieuwe ornamenten.

„Speels?!”

Speels? Kijk, dit is nu een element, dat ik niet graag in onze stijl zou missen. Maar ik heb er een hard hoofd in. Want wat zijn we altijd zwaar op de hand. Wat ligt de ernst altijd duimendik op alles wat we doen. Wat moet alles altijd nadrukkelijk verstandelijk verantwoord zijn wat we voortbrengen. En wat de vooruitzichten zo somber doet zijn: we kunnen niet

eens spelen! We kunnen niet zingen! We kunnen niet vrolijk zijn! Nee, want we zijn humanist, weet u?

En wanneer ik dan zover gekomen ben met mijn mijmerij, dan schijnt me die eigen humanistische stijl verder weg dan ooit.

Maar doormijmerend moet ik dan toch weer erkennen: wat ben je weer aan het doordraven! Want herinner je je die eerste familiecampen niet meer, waar we (en dat zal nog wel zo zijn) op de vrijdagavond spontaan revues opvoerden, cabaret pleegden, zongen, dansten, de spot drevan met alles en vooral met onszelf en tot diep in de nacht feest vierden? Weet je nog, hoe we bij de opening van De Ark „Bastienne” van Mozart hebben gespeeld? Ben je de opvoeringen van „Erasmus” vergeten tijdens de jubileumfeesten bij het tienjarig bestaan van het Verbond? En denk je ook niet meer aan al die land- en familiedagen, waar dikwijls met succes een beroep kon worden gedaan op de creatieve vermogens van onze leden op het gebied van muziek, zang, toneel, spel en dans? En... maar genoeg. Je zou er waarachtig helemaal van opleven! En dat doe ik dan ook. Leeft u mee op? Nee, niet allemaal, want dan trekken we de zaak weer naar de andere kant scheef. We hebben voorlopig genoeg aan een klein groepje humanisten, die zich, zoals ik dat eens kernachtig hoorde uitdrukken, „bezuipen” aan het leven. Laten deze leden, die zich meer voelen aangetrokken tot bezieling dan tot bezinning niet altijd achteraf blijven. Want zij zijn het, die de zware zuilen van de ernst, die zeker in de façade van ons stijlgebouw links en rechts van de ingang zullen prijken, moeten versieren met de zwierige guirlanden en sierlijke krullen van de vreugd. Styliet

IHEU-penningmeester over zijn reizen door Rusland

Op 8 en 9 juli was er in Utrecht vergadering van het Dagelijks Bestuur van de IHEU, de Internationale Humanistische en Ethische Unie. Zoals u begrijpt is het altijd prettig eens wat nader kennis te maken met de vertegenwoordigers van andere landen in het bestuur van onze internationale organisatie. En daarom was het een goede gedachte geweest van ons hoofdbestuur om de penningmeester, de heer S. Scheuer, uit te nodigen eens een praatje te houden over zijn ervaringen op zijn reizen door Rusland. De heer Scheuer, die Amerikaan is, heeft talloze zakelijke contacten in Rusland. Hij heeft daar veel gereisd voor zaken en hij had dus echt wel iets te vertellen.

Het was allemaal heel informeel. De heer Scheuer was toen hij vrijdags voor ons sprak, juist 24 uur geleden (het zal wel wat langer zijn geweest door het tijdsverschil maar dat schenkt u uw verslaggeefster wel, naar we hopen) in het vliegtuig in New York gestapt om naar Europa te reizen. Opvallend was het „doodgewone” bij deze spreker, die in zijn eigen land toch werkelijk wel een groot „groot-industrieel” moet zijn, het plezierige, makkelijke contact maken, waarvan de Amerikanen, naar het ons toeschijnt, wel het geheim blijken te bezitten. Alle „show” is de heer Scheuer vreemd en het is misschien wel daardoor dat hem uiterlijk vertoon bij de Russen nogal was opgevallen.

Hij sprak er overigens met veel begrip over. De Russen vertegenwoordigen altijd iets, ze moeten altijd laten blijken hoe goed en hoe mooi het bij hen wel is. Maar, voegde de spreker daaraan toe, ons Westers is dat niet vreemd, zodra wij in contact komen met de Russen. Ook ons valt het dan wel eens moeilijk helemaal ons zelf te zijn. En toch meende de heer Scheuer, dat het leggen van menselijke contacten, waarbij wij proberen onszelf te zijn en ook uit te komen voor de waarden, die wij erkennen, van het allergrootste belang is voor een verbetering van de verhouding tussen Rusland en het Westen.

De spreker was optimistisch over de uitwer-

king van zulke contacten. We moeten niet vergeten, zei hij, dat ondanks alle politieke regimes, het algemeen menselijke in een volk en vooral ook het typische volkskarakter toch bewaard kan blijven. Hij gaf daar enkele voorbeelden van. Zo is het arbeidstempo in Rusland vrij laag en heeft men daar voor hetzelfde werk meer nodig dan in Amerika of in sommige landen van Europa.

Grote belangstelling

Alle communistische idealen hebben de belangstelling van de Russische vrouw voor mooie kleren en cosmetica niet uit kunnen roeien. Er is een grote belangstelling voor het buitenland. Hoe leven en werken de Amerikanen, hoe gaan ze gekleed, wat doen ze in hun vrije tijd? Spreker was ervan overtuigd, dat op den duur de algemeen menselijke waarden, zoals wij die zien, ook in Rusland openlijk erkend zullen worden en dat het leggen van persoonlijke contacten van veel waarde kan zijn. Van de politiek zei hij, dat het pokeren de Russen nu eenmaal in het bloed zit. Ook de politiek heeft bij hen een gokelement. Wij zullen daarbij heel veel geduld moeten opbrengen en ons vooral niet laten overbluffen.

Na afloop hebben we onder elkaar nog weer eens geconstateerd, dat het Engels van een Amerikaan toch wel iets anders is dan het gewone Engels. Het bleek voor de meeste aanwezigen toch niet zo'n eenvoudige zaak de spreker vlot te volgen. Maar hij bleek graag bereid woorden te verduidelijken en verder hebben de toehoorders elkaar na afloop nog het een en ander toegelicht.

We vertellen u dit zo uitvoerig omdat we niet helemaal aan de indruk konden ontkomen dat er vrij veel mensen op zo'n bijeenkomst niet komen opdagen uit angst voor de vreemde taal en die bleek ook hier toch geen struikelblok te vormen voor het leggen van een prettig menselijk contact.

H. S.-D.

Verboden

voor psychiaters

Zijn alle psychiaters weg?

O nee, daar loopt er een!

Vooruit jij! Vort! De hoek om! Zo, Nu zijn we dan alleen.

Wat ik u nu vertellen wou

Is eigenlijk reuze mal.

Dat mogen zij niet horen, want Dan ben ik een „geval”.

Ik zou zo graag eens in een bar

Gaan dansen met een vent.

Nee, niet met m'n eigen man, Zo een, die je niet kent!

En dan maar raden wat-ie is:

Een miljonair of zo,

Misschien een filmster of een vorst, Maar dan incognito.

Ik zou zo graag, in lang gewaad,

Eens naar 'n casino gaan.

In strapless, van brokaat met goud En met briljanten aan.

Ik zou zo graag, als zangeres,

Nee, niet als Jo Vincent,

Maar eentje van een nachtclub, Gaan zingen bij een band.

'k Zou best eens willen strip-teasen!

Wel foei, wat zeg ik nou!

Dat vindt u zeker ongehoord, Dat wil geen nette vrouw!

Bent u nu werkelijk ongerust?

Ik zal het heus niet doen!

'k Zal koken, stoffen, wassen, strijken En letten op 't fatsoen...

En tóch wil ik het!

A. S.

Ongehuwden zijn volwaardige mensen

Het doet mij plezier, mevrouw X, dat mijn beschouwingen over het huwelijkscontactbureau in M. en W. van 11 maart '61 u aan het meedenken hebben gezet. Terecht veronderstelt u dat het mijn bedoeling niet is om in deze rubriek zonder meer antwoord te geven op gestelde vragen, maar om tot meedenken aan te zetten. Dat is niet alleen mijn bedoeling, maar ik geloof dat het niet anders kan en niet anders mag. Een mens moet uiteindelijk zelf met zijn problemen klaar komen en zijn eigen beslissingen nemen. Als ik hem zou zeggen wat hij te doen en te laten en te denken heeft, dan zou ik hem niet als volwaardig evenmens erkennen en mijzelf boven hem stellen. Wat ik doen kan is bouwstenen aandragen voor zijn denken, het gebouw moet hij zelf optrekken, anders komt hij in een huis te wonen, waarin hij zich niet echt thuis voelt, want het zou mijn huis zijn en niet het zijne.

Uw meedenken heeft u voor enige vraagpunten geplaatst met betrekking tot ongehuwde vrouwen, waartoe u zelf ook behoort. Mijn antwoord aan mej. D. in bedoeld vorig artikel zou, vreest u, bij enkelen de indruk kunnen wekken dat eigenlijk elke ongehuwde vrouw – en man natuurlijk – naar een psychiater zou behoren te gaan. Daartegen komt verzet bij u op. U bent vervolgens erg blij, dat ik over valse huwelijksmotieven gesproken heb. Ik gaf het voorbeeld van de homo-sexueel aangelegde man die maar pogingen deed om tot een huwelijk te komen, omdat zijn vrienden allemaal getrouwd waren. Een onjuist, een on-eigenlijk, een vals motief voor een huwelijk. U voegt er nog een ander vals motief aan toe wanneer u schrijft:

Er is een zeer voor de hand liggende reden waarom vrouwen, die noch speciale talenten voor huisvrouw of moederschap bezitten en die ook niet geplaagd worden door hevige seksuele verlangens, toch een huwelijk wensen met iemand van wie ze maar matig of niet houden. Ze zoeken namelijk een legitieme mogelijkheid voor hun affecties (een door de maatschappij erkende mogelijkheid voor hun genegenheden).

U vervolgt dan met:

Het is namelijk bijna onmogelijk dat een min of meer normale vrouw niet eens of vaker aangetrokken wordt door een getrouwde man, waardoor er zo gemakkelijk hachelijke situaties ontstaan.

Daarachter schuilt, dacht ik, tevens de vraag: Waar moeten deze ongehuwden dan met hun genegenheden heen?

Eén grondtoon

U vraagt mij op deze punten nog eens nader in te willen gaan. Het lijkt mij toe, dat ze vrijwel alle één grondtoon bezitten: De – gerechtvaardigde! – klacht, dat men in het algemeen de ongehuwden als min of meer onvolwaardige mensen beschouwt. Het komt al tot uitdrukking als men van „de ouwe vrijster” en „de eeuwige vrijgezel” spreekt. Daar zit altijd een misprijzing bijgeluid in. Het is precies, zoals u schrijft: „Het schijnt nog steeds gezegd te moeten worden, dat men ook buiten het huwelijk volledig mens kan zijn”. Ik stel u alleen een kleine wijziging in deze uitspraak voor. Ik zou „volledig” door „volwaardig” willen vervangen. Volledig mens zijn we geen van allen. En ik wou deze eigenschap nu ook niet omgekeerd alleen aan de ongehuwden toekennen. Maar ik begrijp het wel: zo hebt u 't niet bedoeld.

Een pleidooi

Voor deze volwaardigheid van ongehuwden als mens wil ik nog graag een pleidooi houden. Maar ik behoef dat eigenlijk niet zelf te doen. 't Is kortgeleden door ons hoofdbestuurslid mevr. Singer-Dekker op voortreffelijke wijze voor de radio gedaan. Ik geef hier graag enige passages uit haar toespraak weer. Terwille van

de plaatsruimte bekort ik hier en daar:

„Ziezo, die heeft haar bestemming bereikt”, zei onlangs een vriendin van mij, toen haar oudste dochter trouwde. Ze zei het met een zucht van verlichting en het was duidelijk, dat het een pak van haar hart was, dat haar dochter onder dak was gekomen. Ik heb me toen wel even afgevraagd, wát er nu eigenlijk bereikt was. Een bestemming? Maar is een bestemming dan iets, dat van je geboorte af vast staat, of is het datgene, wat je zelf aan waardevoels in je leven legt?”

„Hetzelfde gevoel van verwondering overviel me bij een ander voorval. Een mannelijke collega had gedacht dat ik ongetrouwd was. Toen hij erachter kwam dat ik wel getrouwd was, begon hij zich prompt uit te putten in verontschuldigen, omdat hij juffrouw in plaats van mevrouw tegen me gezegd had. Toen ik hem vroeg, waarom hij zich eigenlijk zo hevig verontschuldigde – het is toch geen belediging wanneer iemand denkt, dat je niet getrouwd bent – zweeg hij beduusd, glimlachte raadselachtig en stapte van het onderwerp af.”

„Ondanks alle emancipatie, wordt de vrouw toch nog zo vaak niet als een zelfstandige persoonlijkheid aanvaard. Ze wordt maar al te dikwijls pas voor „vol” aangezien als ze getrouwd is en liefst ook nog een paar kinderen heeft. Nu zal niemand ontkennen, dat in huwelijk en ouderschap voor de vrouw, evengoed trouwens voor de man, een groot geluk besloten kan liggen. Maar het is naar humanistisch inzicht in strijd met de menselijke waardigheid, te doen, alsof de waarde van onze persoonlijkheid door de omstandigheden zou kunnen worden bepaald”.

„Wie er bij voorbaat van uitgaat, dat een vrouw, die niet getrouwd is, niet zo geslaagd is in het leven, miskent juist dit meest menselijke vermogen in haar, namelijk, dat nooit de omstandigheden de mens bepalen, maar dat de mens zich zelf bepaalt, door de manier waarop hij de in zijn leven gegeven feiten verwerkt.”

„Echte emancipatie is de erkenning, dat ook de vrouw het recht en het vermogen heeft, zelf haar leven een bestemming te geven. Dat het haar onbetwistbaar recht is, zelf te bepalen, welke plaats ze daarbij aan huwelijk en moederschap wenst te geven en welke plaats aan andere ambities en activiteiten zal worden ingeruimd. Het betekent ook, dat de vrouw, die door omstandigheden buiten haar wil, niet tot huwelijk en moederschap komt, niettemin een volkomen gerijpte persoonlijkheid kan worden.”

Ik laat het hier maar bij. 't Lijkt me genoeg. Hoewel ik ieder aanbeveel de gehele tekst te lezen. Vrouwen – en mannen – kunnen dus ongehuwd blijven omdat ze dat zelf verkiezen. Ze zijn er niet minder volwaardig om. Ze kunnen ook door omstandigheden buiten hun wil ongehuwd gebleven zijn. Dan kan een diep verlangen onbevredigd blijven en veel verdriet geven. Maar zou men daar minder volwaardig mens om zijn? De menselijke waardigheid wordt niet door het al of niet gehuwd zijn bepaald.

Rubriek voor persoonlijke moeilijkheden en levensvragen onder redactie van C. H. Schonk, humanistisch geestelijk raadsman, met medewerking van deskundigen op verschillend terrein.

Brieven over de „dingen waarmee men zit” kunnen worden gericht aan C. H. Schonk, p.a. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. In elke brief moet, als bijdrage in de administratiekosten f 1,- aan postzegels worden ingesloten.

Bij de bespreking van uw probleem in deze rubriek wordt uw naam uiteraard niet genoemd, maar wordt u met een bepaalde letter aangesproken. Van deze letter krijgt u bericht. Bovendien wordt u het betreffende nummer van Mens en Wereld toegezonden. Ingeval men de betreffende stukken niet op het eigen adres zou willen ontvangen, kan van een correspondentie-adres of poste restante gebruik worden gemaakt. Dit moet dan naast het eigen adres duidelijk worden vermeld.

Brieven die, om redenen van plaatsgebrek of anderszins, niet in de rubriek worden besproken, worden persoonlijk beantwoord.

Naar een psychiater?

In het ongehuwd zijn op zich zelf ligt dus geen enkele reden om naar een psychiater te gaan. Die reden komt er pas als men – eventueel door het ongehuwd zijn, maar evengoed om andere redenen, bij voorbeeld door het huwelijk – in psychische conflicten is geraakt, die de geestelijke gezondheid dreigen te verstoren of hebben verstoord, zo goed als men redenen heeft om naar zijn huisarts te gaan als de lichamelijke gezondheid is verstoord.

De valse motieven

Dat nochtans sommige mensen op valse motieven huwen, zal zeker voor een goed deel toe te schrijven zijn aan de houding die „de wereld” tegenover de ongehuwden inneemt. Als de wereld je niet voor „vol” aanziet, neig je er gemakkelijk toe om die wereld te bewijzen dat je wél „volwaardig” bent. Dan huw je, dikwijls onbewust, op valse motieven.

U noemt, mevrouw X, daarbij nog het motief, dat mensen die zich niet op het huwelijk aangelegd voelen soms trouwen, omdat ze een door de maatschappij erkende mogelijkheid zoeken voor hun genegenheden, die ze toch óók hebben. Ik voel daar de vraag achter, schreef ik al: Waar moeten zij anders met hun genegenheden naar toe? Want, schrijft u, omgang met een gehuwde wordt veroordeeld. En u krijgt dan het „nare gevoel, dat genegenheden alleen maar onderdrukt moeten worden, in het belang van alle betrokkenen”.

Hier ligt zeker voor zulke ongehuwden een probleem. Maar is het wel een speciaal ongehuwden-probleem, vraag ik me af. Ligt het ook bij gehuwden niet zo, dat zij zich, „eens of vaker, aangetrokken voelen tot een (andere) getrouwde (of niet getrouwde) man of vrouw?”

Dat die gevoelens ontstaan, lijkt mij heel normaal. Dat men ze niet de vrije loop laat, lijkt mij, hoe moeilijk dat soms ook kan zijn, even normaal. Onze gevoelens zijn niet altijd in harmonie met de verantwoordelijkheden, waarin we toch óók willen staan. Het leven heeft voor ieder zijn spanningen, maar als ons verantwoordelijkheidsgevoel het van andere gevoelens wint, behoeven we toch niet met „een naar gevoel” te blijven staan?

Wie zich niet op het huwelijk voelt aangelegd, is een volwaardig mens, maar juist zijn volwaardigheid sluit in, dat hij ook zijn verantwoordelijkheden draagt. Als hij desondanks en waarom ook niet, zijn genegenheden heeft, dan zal hij die alleen op verantwoorde wijze tot gelding brengen. Dat zal bijna nooit kunnen betekenen: in een relatie met een gehuwde. Tenminste, zo lijkt het mij allemaal toe.

Uw C. H. Schonk

Het Noorse

Niets is misschien zo moeilijk dan aan de hand van eigen subjectieve ervaringen iets zo weinig substantieels en tegelijk zo veelomvattends als een volkskarakter in woorden samen te vatten. Dit moet uiteraard altijd een gebrekkig pogen blijven, ook al beslaan de waarnemingen een tijdsbestek van dertig jaar.

Dertig jaar is meer dan de helft van het bestaan van Noorwegen als zelfstandige natie, als soevereine staat. Noorwegen bezit nog altijd iets van het jeugdige van een Israël, een Tunis en andere zelfstandig geworden staten en het gevoelt er een grote sympathie voor. Ook het zelfstandige Indonesië kan daarom een potje breken.

In de maatschappelijke opbouw van het eigen volk ontbreekt reeds duizend jaar de adel. Deze is destijds geëmigreerd (vooral naar IJsland) en zij die bleven, hebben hun recht op het dragen van een titel verloren. De maatschappelijke bovenlaag wordt gevormd door de grote reders en de onmetelijk rijke boseigenaren. Het (eigengeerfde) boerenbedrijf is overwegend klein- en middelgroot; werkelijke grootlandbouwbedrijven kent men nauwelijks. Het volkskarakter mist dan ook elke zweem van serviliteit; de Noor ziet u

IHEU-congres in Oslo: augustus 1962

is geen toeval dat u in dit vakantienummer van Mens en Wereld een beschouwing aantreft over land en volk van Noorwegen. In datzelfde Noorwegen immers, in de hoofdstad Oslo, vindt van 2 tot en met 7 augustus 1962 het internationale congres van IHEU, de internationale van Humanistische en ethische organisaties, gehouden. Gastheer is de Noorse studenterorganisatie, de „Human-Etisk Forbund i Norge”. Voor zijn bijeenkomsten krijgt het congres de beschikking over het nieuwe, thans bijna voltooid, Universiteits-centrum te Blindern, bij Oslo.

Onderwerpen

der de algemene titel: „Long range goals and ethical Humanism” (Taken voor het Humanisme in de toekomst) zullen de volgende onderwerpen behandeld worden:

Towards the mature personality- (Persoonlijke rijpheid);

Towards freedom in an organized world (vrijheid in een georganiseerde wereld).

Elk van deze onderwerpen zal door een desbetreffende schriftelijk worden ingeleid en deze inleiding zal door twee andere deskundigen van het programma in druk verschijnen en aan de deelnemers vóór het congres worden toegezonden.

Ook zullen de leden van de verschillende internationale werkgroepen van de mogelijkheid gebruik maken om elkaar te ontmoeten. Het werk van deze commissies heeft o.m. betrekking op

„public relations”; groepswork; geestelijke verzorging; en moraal. In het aprilnummer van dit jaar van het Information Bulletin is hierover reeds gepubliceerd.

Programma

Het congres zal in aanwezigheid van alle deelnemers worden geopend met een rede van de president. Deze opening vindt plaats in de aula van de Universiteit. Tijdens het congres worden de onder a en b genoemde onderwerpen in sectiebijeenkomsten besproken. In een plenaire zitting voor elk onderwerp worden de discussies afgesloten.

Op de zondagmorgen (5 augustus) zal een openbare bijeenkomst worden gehouden over een nog vast te stellen onderwerp. De omlijsting van het congres zal o.a. bestaan uit een receptie van het gemeentebestuur van Oslo, een diner voor de deelnemers en een of meer tochten in Oslo en omgeving.

Deelneming

Hoewel de officiële inschrijving voor het congres nog niet geopend is, mogen wij de belangstellenden verzoeken reeds thans hun gedachten hierover te laten gaan. Binnenkort zullen nadere gegevens bekend worden gemaakt over de inschrijving en de kosten aan deze inschrijving verbonden. Wij mogen op deze plaats deelnemers uit Nederland reeds mededelen dat bij voldoende deelname voor het bedrag van f 447,- een reis georganiseerd kan worden waarbij is inbegrepen vliegtuigpas-

sage heen en terug, hotel plus ontbijt gedurende het congres, uitstapjes daarna en het inschrijfgeld voor het congres.

Accommodatie

Onze Noorse vrienden hebben reeds regelingen getroffen voor de accommodatie van de deelnemers aan het congres. Er zijn bovendien mogelijkheden voor kamperen en het reizen met caravans.

Reisfonds

Tenslotte mogen wij nog uw aandacht vragen voor het volgende: Op ons congres, dat in de eerste plaats gehouden wordt met het doel Humanisten uit alle delen van de wereld de gelegenheid te geven elkaar te ontmoeten, mogen onze vrienden uit Azië en Afrika zeer zeker niet ontbreken. Voor de meesten van hen zullen echter de reiskosten een onoverkomelijk bezwaar vormen. In verband hiermee vragen wij ons af of het niet mogelijk zou zijn mensen te vinden, die in staat en bereid zijn, een zeker bedrag af te staan voor een fonds waaruit een deel van de reiskosten van humanisten uit verre delen van de wereld zouden kunnen worden bestreden.

Wij mogen derhalve reeds nu een beroep doen op uw vrijgevigheid en u verzoeken ons uw giften toe te zenden.

Dit kan door storting of overschrijving op postrekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht of op de bankrekening van de IHEU bij Vlaer & Kol te Utrecht met als omschrijving „Reisfonds congres 1962”.

recht in de ogen. Terwijl de Zweden het woord neen in het maatschappelijk verkeer nauwelijks kennen, althans door een elegante omweg vermijden, kan de Noor dit wel degelijk uitspreken. Tegenover de extreem linkse politieke druk blijft men rustig neen zeggen, zo goed als tegen het extreem rechtse voor en tijdens de oorlog.

Alle plaatsen van betekenis, meest kleine marktstadjes, liggen aan de zee kust; ook dit drukt een stempel op een volk. De zee verbindt; men kent andere volkeren en landschappen; naar verhouding heeft Noorwegen veel ontdekkingsreizigers opgeleverd en doet dat nog. De Nobelprijs voor de Vrede wordt in Oslo toegekend en uitgereikt; dit is geen toeval. De eerste Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties was een Noor en Frithjof Nansen verbond zijn naam aan de eerste grote internationale hulpactie, die ons geslacht heeft meegemaakt. Enerzijds heeft men een welhaast chauvinistisch respect voor het eigen land en zijn schoonheid; anderzijds is men altijd tot helpen bereid. Bij de watersnoodramp in 1953 zamelden de Noren per hoofd het meest in van alle volkeren — zonder tot de welgestelde volkeren te behoren. Wij hebben ons toen wel eens in stilte geschaamd. Stellig heeft overigens meegewogen de grote goodwill, die Nederland in Noorwegen geniet.

In hun uitingen en gevoelens zijn de Noren minder flegmatisch dan de Nederlanders. Ze zijn eerder hartstochtelijk te noemen. Hun vriendschap — eenmaal verworven — is sterker, hun achting hoger, hun wantrouwen dieper (eenmaal gewekt), hun passie heviger. Men heeft dit wel in verband gebracht met de grote tegenstellingen, die de Noorse natuur kent: 's winters de korte dagen, de melancholie van het gebrek aan zon; 's zomers de korte nachten en de tot lichtzinnigheid aanzettende overvloed aan zonneschijn.

De kunst weerspiegelt het volkskarakter het best: Griegs muziek, aansluitend op oude volksmelodieën, evenals die van zijn leermeester Al-

naes is de Noren van alle generaties uit het hart gegrepen; de gepassioneerde toneelstukken van Henric Ibsen, elk een andere kant van het volkskarakter belichtend, eveneens. Men speelt Ibsen nog elk jaar: Peer Gynt, de snoever, Brandt de alles-of-niets figuur, Nora, de Wilde Eend, Hedda Gabler, Bouwmeester Solness, Een Vijand van het Volk.

In alle dingen zijn de Noren radicaal, ook in de politiek.

Sedert 1935 regeert de Arbeiderspartij, die de volstrekte meerderheid in de Kamer, het Storting, heeft. Niemand behoeft te twijfelen aan de doeleinden van deze regering. Zij is konsekvent in haar socialisatiepolitiek: staatsbedrijven worden begunstigd; het onder toezicht stellen van het bankwezen wordt nagestreefd, buitenlandse invloed geweerd. Elke vorm van samenwerking met dictatuurlanden wordt geweigerd, bijzonder afkerig is men van Spanje. Nordahl Grieg, een der meest vereerde dichters, vocht met de regeringstroepen tegen Franco.

In het algemeen staan litteratoren en andere kunstenaars in hoog aanzien. De prominenten — en dat zijn er niet weinigen — krijgen een toelage van de staat, tot hun dood toe, ten einde hen in staat te stellen zonder al te veel geldzorgen te werken.

Bewoners van de lage landen vinden in Noorwegen gemakkelijk een tweede vaderland. Is het omdat de Noorse confectie hen past (hetgeen de Zweedse en Deense niet doet, omdat de Zweden langer en slanker en de Denen dikker zijn dan de Nederlanders) of is het om de gemoedelijkheid te midden van die grootse natuur, die ons trekt? Wij vermoeden het laatste. Wie eenmaal Noorwegen heeft bezocht, is voor goed in de ban van het land en de mensen, hij wil er terugkeren, heel vaak. Toen schrijver dezes door de oorlogsomstandigheden zijn reizen naar Noorwegen moest onderbreken, schreef hij de volgende regels, als liedje van verlangen naar Oslo.

Oslo

Als ik door vreugdeloze uren heen moet waden
en niets van wat ik doe mij int'resseren kan,
gaan mijn gedachten snel hun eigen paden,
herhaal ik zonder opzet, zonder plan,
al mijn pretentieloze promenaden
langs de begroeide zij' der Karl Johan.

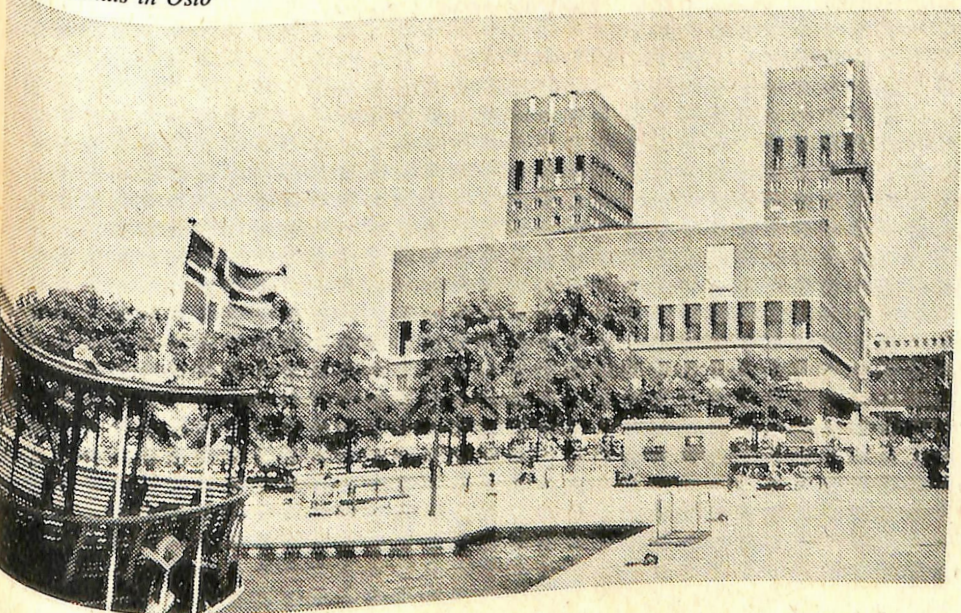
Waarom ga 'k niet door veld of bos, langs strand of meer,
langs Hyde Park Corner of de Champs,
het Prater, de Coolsingel van weleer?
Waarom lijkt mij dit alles tweederangs
— als ik U pijn doe, brave, excuseer —
en keer ik tot de Karl Johan terug — in trance?

Waarom, vraag ik, blijft heel ons hart gevangen
door 'n land of dorp, een streek of stad,
waarom, schoon niemand het zal vergen of verlangen
kennen we alle kiezels van één enkel pad?
Wij hebben het — of 'k laat me hangen —
daar eenmaal erg tekwaad gehad.

H. B.

Het Raadhuis in Oslo

Zwerfers langs ongebaande wegen (slot)

plaatsverandering', is één van de karakteristieke verschijnselen van het Russische leven, een fenomeen, dat niets anders is als de vlucht voor het leven, voor de arbeid, voor de mensen." ⁴ Aldus Gorky.

Gorky's verhalen zijn meest een vreemde mengeling van romantiek en realisme: realisme, waar het de uitbeelding betreft van de nood van de „vernederden en gekrenkten” (Dostojewsky). De Russische mens zoals hij door vele schrijvers wordt getekend, is meest een zoeker, soms ook een verlorene. Deze mens is een nietig wezen, onbetekenend in de onbegrensde ruimte, zich machteloos voelend tegenover de allesbeheersende vader: de staat. Gorky schrijft: „En de mensen hebben zich in het grote wijde land verstrooid en hoe duidelijker zij de enorme grootte hiervan erkennen, des te kleiner schijnen zij zichzelf. Doelloos dwalen zij langs de duizenden en nog eens duizenden werst lange wegen rond.” Hier speelt de persoonlijkheid, de individu nauwelijks een rol. De individu als onvervangbaar, creatief wezen werd niet ontdekt in Rusland maar in het oude Athene. Daarom zocht Marsman de zuidelijke landen om de Middellandse Zee:

„hij rees op en dacht aan de zee.

*Zijn gang had de veerkracht herwonnen
die hem voortdreef naar zuidlijker stranden.”*

En in zijn laatste gedicht schreef Marsman deze regels:

*„Wie schrijft, schrijft in den geest van deze zee
of schrijve niet; hier ligt het maansteenrif
dat stand houdt als de vloed ons overvalt
en de cultuur gelijk Atlantis zinkt.”*

Onrust en heimwee

Kon Marsman nog dromen van een toekomst, waarin „in zijn hart antieke vrede was gedaald”, Slauerhoff beseftte, dat er voor de zwerver geen vaste rede is waar hij rust kan vinden voor zijn onrustig hart:

*„Vroeger toen 'k woonde diep in 't land,
Vrat mij onstilbaar wee;
Zooals een gier de lever want
Ik wist: geen streek geeft mij bestand,
En 'k zocht het ver op zee.*

*Maar nu ik ver gevaren heb
En lag op den oceaan alleen
Waar zelfs d'Acunha en St. Heleen
Niet boren door de kimmen heen
Voel ik het trekken als een eb,*

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50,
buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

*Naar 't verre, vaste, bruine land...
Nu weet ik nergens vind ik vree,
Op aarde niet en niet op zee
Pas aan die laatste smalle ree
Van hout in zand.”*

Hier spreekt een ander mens dan de eenvoudige Russische strannik. Hier is de rusteloze, moderne Faustische mens aan het woord. Hier spreekt de onrust, waarvan ook Jacob Israël de Haan wist: „Die te Amsterdam vaak zei: „Jeruzalem” En naar Jeruzalem gedreven kwam, Hij zegt met een mijmrende stem: „Amsterdam. Amsterdam.”

Ook Willem Brandt spreekt over zijn twee vaderlanden, Indonesië en Nederland en over het heimwee:

*„hier leert men heimwee hebben, maar
[wanneer
men straks terug is in het land der blanken
met dunne parken, huiselijke banken,
beklemt ons groter, dieper heimwee weer...”*

Mijn zwerftocht door de zwerversliteratuur is nog lang niet ten einde. In de kamer, waar ik deze regels neerschrijf, dringen uit het bos allerlei geluiden binnen. De herhaalde roep van een koekoek en het nadrukkelijk gehamer van een specht, wiens rode kopje ik zoëven tussen het groen zag flitsen. Het is tijd om de boeken te sluiten en door het varenrijke bos een weg te zoeken naar de heide met zijn stille vennen. Maar vóór ik vertrek wil ik u nog even dit advies van Van Nijlen meegeven uit zijn „Bericht aan de reizigers”:

*„Bestijg den trein nooit zonder uw valies
[met droomen,
Dan vindt ge in elke stad behoorlijk
[onderkomen.*

*En arriveert de trein in een vreemdsoortig
[oord,
Waarvan ge in uw bestaan den naam nooit
[hebt gehoord,
Dan is het doel bereikt, dan leert gij eerst wat
[reizen
Beteekent voor de doolaards en de ware
[wijzen...”
P. Krug*

4. „De overtollige mens” is een bekende figuur in de Russische letterkunde. Men denke aan gestalten uit het werk van Toergenew en Tsjechow en aan Ljermontov's novelle met de ironische titel „Een held van onze tijd”. Onegin is een dergelijke „overtollige mens” uit het bekende gedicht van Poesjkin.

Een park vol enge beesten (slot)

symptoom in zie, zoals ik in het begin al gezegd heb, van iets dat vijf en twintig jaar geleden nog niet mogelijk was. Om dit plan te verwezenlijken hebben namelijk allerlei groeperingen elkaar gevonden. In het aanbevelingscomité zie ik een professor staan met S.J. achter zijn naam en zo zijn er hooggeleerden en geleerden van allerlei godsdienstige overtuigingen bij betrokken, die natuurlijk binnen de muren van de wetenschap hun bijbelinterpretatie allang hadden herzien, maar die nu niet geschroomd hebben om er ook mee naar buiten te treden.

Vanzelfsprekend worden de „laatste vragen”, zoals dat heet, niet opgelost. Dat is ook niet de bedoeling. Dat konden wij vijf en twintig jaar geleden ook niet en dat was helemaal niet erg. Na afloop bleef de oude kennis van ons een ongelovige en ik gereformeerde, met alleen wat meer inzicht in elkaars denkwijze en, in de schaduw van al die miljarden jaren, een beetje meer bescheidenheid in het poneren van wat wij als onze absolute waarheden zagen. Als het panorama in Assen tot dit algeheel begrip een steentje kan bijdragen, dan is het zeker de moeite waard, dat er ook in de humanistische pers aandacht aan is besteed. A. S.

Vakantie Centraal Bureau

In verband met de vakanties is het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond gesloten van: 22 juli t/m 5 augustus 1961.

Eten in de vakantie

Aangezien de weg naar het hart van een heleboel mannen door de maag gaat, wordt iedere vrouw geacht voor alle zekerheid een diepe belangstelling te hebben voor kookboeken. Hoe dat nu precies met mij zit, met complexen en zo, weet ik niet, maar ik loop er altijd met een grote boog omheen en de resultaten zijn er hier thuis, geloof ik, dan ook wel eens naar! Het boek, waar ik echter niet omheen kon lopen, om de doodeenvoudige reden, dat het mij toegeschoven werd met de woorden: „Hier heb je een kookboek, schrijf daar eens wat over!” heb ik niet per omgaande vol afgrijzen de rug toegekeerd, want het is eigenlijk geen kookboek, maar een eetboek en nog wel een eetboek voor op reis.

Ik bedoel het bij Scheltens en Giltay te Amsterdam uitgegeven boek: „Weet wat u eet in het buitenland. Practische culinaire reisgids voor Europa”, door Sj. Sinnema.

Om in stijl te blijven, een smakelijk uitzienend werkje, dat niet alleen door lijsten met belangrijke menu-woorden voorkomt, dat u iets engs op uw bord krijgt, dat u helemaal niet had willen hebben, maar dat u ook wegwijs maakt in het doolhof van maaltijden, wijnen en dranken, restaurants en fooien en u inlicht over de meest gangbare woorden, koffie, thee, dank u wel enz.

Echt wel een boekje om te hebben, vind ik. Ook voor thuis. Het zal u dan tenminste niet vergaan als een vriendin van mij, die een Franse gast na het eten de fruitschaal voorhield met de woorden: „Wilt u nog een boomgaard?” Of als die meneer, die in een Italiaans restaurant, in plaats van om de rekening, steeds maar bleef vragen om de uitslag van de paardenrennen. Misschien is het iets voor uw vakantie? Voor f 5,50 is het uw eigendom. A. S.

Lezingen voor de radio

23 juli, 9.45 uur (VARA): dr. C. van Rijsinge over „Een zachte stilte”.

30 juli, 9.45 uur (VARA): P. Spigt over „Miskende rechten”.

6 augustus, 9.45 uur (VARA): P. J. S. Zwart over „Het behang”.

13 augustus, 9.45 uur (VARA): dr. Saalborn over „Oude en nieuwe gestalten der persoonlijkheid”.

20 augustus, 9.45 uur (VARA): D. d'Angremont over „Tussen hoop en vrees”.

27 augustus, 9.45 uur (VARA): dr. G. W. Huygens over „Mensen die doen alsof”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,— per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.

Schouwen-Duiveland

Schouwen-Duiveland kreeg zijn tegenwoordige vorm, toen de drie delen: Schouwen, Duiveland en Dreischor met Bommenede door de geleidelijke inpoldering van Gouwe, Dijkwater en Sonnemare tot één eiland samengegroeid waren. Ook de samenstellende delen ondergingen door landverlies en door landwinst door inpoldering herhaaldelijk veranderingen. Talrijke binnendijken zijn nog altijd de zichtbare tekenen van het wordingsproces, dat het eiland tenslotte één maakte, maar... daarom nog niet tot een eenheid.

Nog aan het einde van de vorige eeuw leefde de eilandbewoner er tot op zekere hoogte geïsoleerd van overig Nederland door slechte reismogelijkheden. Hij leefde daarbij in kleine dorpsgemeenschappen, waartussen ook al weinig onderling contact bestond. Alleen de militaire dienst gaf voor sommigen een doorbreking van dit dubbele isolement.

De arbeidende bevolking was hoofdzakelijk aangewezen op werk bij landbouw en veeteelt. Visserij kwam op de tweede plaats en was eigenlijk alleen in Zierikzee, Bruinisse en Brouwershaven van meer betekenis. Het overwegend agrarisch karakter van de kleine dorpsgemeenschappen bond de dorpling in het gunstige seizoen aan de grond, „zolang het licht was”. In najaar en winter bevorderden de onvoorstelbaar slechte wegen het isolement. Openbare middelen van vervoer waren er niet en de bewoningscentra droegen daardoor een zo gesloten en eigen karakter, dat die zelfs in klederdracht en dialect tot uitdrukking kwam: „Die van Nieuwerkerk” waren gans verschillend van „die van Ouwerkerk” in levensopvatting en levenspatroon, al lagen de beide dorpen een luttele drie kwartier van elkaar verwijderd. Overduidelijk blijkt dat ook uit de kerkelijke huwelijksregisters, waarin steeds dezelfde achternamen voorkomen.

Leven in armoede

Naar hedendaagse begrippen leefden de dorplingen in armoede en de woningtoestanden lieten heel wat te wensen over.

Alleen de gezeten boer, eigenaar van de grond of pachter, leefde in betere omstandigheden. Hij keek over de enge begrenzing van de dorpsgemeenschap heen, bezocht met eigen paard en wagen de weekmarkt in Zierikzee, sprak met boeren uit de andere gemeenten en had er contact met personen van buiten het eiland. Uit deze groep van ook financieel bevoorrechten was de „eilandelijke boerenadel” gegroeid, die de leidende posities in de dorpen aan zich trok en er het hoogste en beslissende woord had. Zij groepeerde zich in de behoudende partijen en dat niet altijd uit nobele motieven.

Bij het zoeken van een gepaste huwelijkspartner liet zij zich weinig aan de dorpsbeslotenheid gelegen liggen, een gevolg van een ruimer gerichte eilandelijke instelling.

Wat wonderlijk was daartussen de positie van Zierikzee, algemeen „de stad” genoemd. Na een bloeiperiode als koopstad zag het zich gedegeerd tot streekcentrum met een residu van het verleden in zijn oude poorten en gebouwen, zijn eigen sfeer en levenspatroon.

Heeft de eilandbewoner van toen de onge-repte schoonheid en rust van zijn eiland beseft? Ik weet stellig, dat men daar gevoelig voor was. Op zondagen wandelde men over de toen nog zo fraai beboomde binnendijken, bezocht men de dijken en de duingebieden in zijn onmiddellijke omgeving. Van een opzettelijk recreatief bezoek aan strand en duin was nog weinig sprake; men zou in het „spelerieën” van boer en Zierikzeeënaar misschien een voorloper ervan kunnen zien.

U bent welkom!

Schouwen-Duiveland komt in het wereldnieuws: Dijkherstel, radio, televisie, deltagebied. Eertijds ongerept natuurschoon voor uitverkorenen in afgesloten gebied waar „die van Nieuwerkerk” gans verschillend waren van die van Ouwerkerk in levensopvatting en levenspatroon, al lagen beide dorpen een luttele drie kwartier van elkaar verwijderd. Eerlang een eldorado voor duizenden uit randstad Holland, met zijn domaniale bossen en diepe duinvalleien.

Wat weerhoudt u om als gast van onze Zeeuwse vrienden naar Schouwen te komen in september? Op 23 en 24 september houden zij hun jaarlijkse bijeenkomst van het gewest Zeeland in het duingebied van Schouwens Westhoek. Het zal een bijzonder aantrekkelijk programma worden van ongedwongen karakter met ruime gelegenheid om de humanistische vriendschapsbanden te verstevigen.

De gastvrije Zeeuwen rekenen op u!

Isolement doorbroken

En nu, in 1961, nog geen mensenleeftijd verder, wat een veranderingen in de levensinstelling en de levensgewoonten van de eilandbewoner! Zeker, men speurt er nog resten van vroeger in, maar ze verdwijnen meer en meer, even stellig als het isolement volkomen doorbroken wordt.

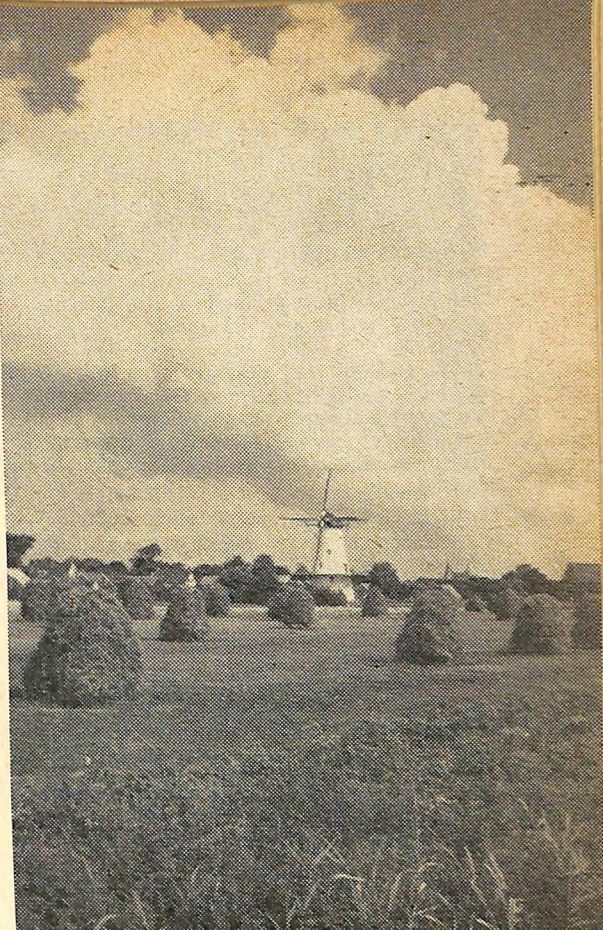
Daar kwam de tramverbinding met Rotterdam en Brabant; de fiets gaf aan de gewone man nieuwe mogelijkheden tot sneller verplaatsing. Motorfiets en auto volgden.

Na de eerste wereldoorlog werd het eiland al spoedig ontsloten voor het vreemdelingenverkeer. En het bezoek nam in gestadig tempo toe. Vooral gold dit de duinstreek, die met zijn pure duinformaties en wijde stranden en... zijn rust een gezocht recreatiegebied begon te worden. Kampeerterreinen kwamen, zomerhuizen werden gebouwd. Een speciale busverbinding kwam in exploitatie, zelfs was er in de dertiger jaren een vliegverbinding met Rotterdam. Het eiland kreeg elektriciteit en waterleiding.

Dan bracht de tweede wereldoorlog de geleide inundatie van het eiland met evacuatie van een groot deel van zijn bevolking naar overig Nederland. Men kan gemakkelijk inzien, wat dit betekende voor een eenzijdig gerichte groep.

Na 1945 een periode van herstel en opbloei en voortgezette modernisering tot de overstromingsramp van februari 1953 plaats greep. Naast de talrijke slachtoffers een bijna totale verwoesting en een tweede evacuatie van de bewoners, nu in vredestand en juist daardoor nog ingrijpend.

Schouwen-Duiveland komt in het wereldnieuws, in de radio- en televisieuitzendingen

door de dijksluitingen bij de Schelphoek en Ouwerkerk. Dan keert de bevolking terug en komt in contact met hen, die het eiland een nieuw gezicht gaan geven: in de dorpen zijn de krotten opgeruimd en vervangen door moderne woningen, in de polders nieuwe boerderijen gebouwd op de herverkavelde gronden, een net van nieuwe wegen is aangelegd.

Eigene gaat verloren

Deze diep ingrijpende veranderingen hebben vanzelfsprekend hun invloed op levensvisie en -gedrag van de eilandbewoner. Wat een verschil bijvoorbeeld zijn politiek inzicht in het begin van deze eeuw en nu! Denkt men zich in: Grootvader verliet in zijn jeugd nauwelijks het eiland, kleinzoon trekt met zijn bromfiets in zijn vakantie Nederland door en gaat misschien een kijkje nemen in het buitenland. Het eigene gaat verloren: de klederdracht is haast verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een wat geforceerd aandoende moderne kledij.

En tenslotte: de samenvoeging van gemeenten is een realiteit geworden.

Meen echter niet, dat er geen nieuwe vraagstukken komen, die dringend om een oplossing gaan vragen.

Daar is allereerst de stroom van landgenoten en buitenlanders, die in de zomer op het eiland recreatie zoekt en die het maar moeilijk naar behoren kan opvangen.

Nog is het eiland overwegend agrarisch gebied. Hier schept de voortschrijdende motorisatie nieuwe problemen. De tewerkstelling van de bewoners vraagt in de toekomst industrialisatie.

De beveiliging van het deltagebied en de strijd tegen de verzilting der gronden vergt een forse ingreep: het afsluiten der zeegaten!

Maar nog is Schouwen-Duiveland het eiland van de wijde wolkenluchten boven kleurige weiden en akkers, van bevallig slingerende binnendijken, van zeedijken en duinen met het altijd weer wisselende gezicht op de zee, van de inflagen met de duizenden zeevogels, van de domaniale bossen en diepe duinvalleien, waar nog rust en stilte te vinden is, en waar het goed is te zijn.

D. Hack, Renesse

ZEDDAM-MONTFERLAND

Pension „Wyde Blick”. Temidden van een uniek, heerlijk rustig natuurgebied.

Ook voor weekends een ideaal plekje

Bij weekendverblijf f 8,-, kosten verblijf f 8,50 per persoon per dag.

Geheel bezet tot 2 september. Tel. 08345-493.

Dame, wed., 64 jaar, veget. wonend in het Gooi en op het ogenblik veel moeilijkheden hebbend, zou graag wat meer afwisseling hebben.

Wie wil hier helpen? Dame of echtpaar.

Brieven onder no. juli 3 aan het bureau van dit blad.

Aanstaand leerlinge Sociale Academie te Amsterdam zoekt gestoffeerde of gemeubileerde kamer met of zonder pension.

Brieven onder juli 4 aan het bureau van dit blad.

DE ARK

Het Humanistisch vakantie- en conferentieoord „De Ark” heeft na 19 augustus nog plaats voor individuele gasten.

Reserveer echter spoedig, zulks om teleurstelling te voorkomen. Prijs f 45,50 per week na 26 augustus; van 8 juli tot 26 augustus f 52,50; kinderen tot 10 jaar reductie.

Voor groepen alleen nog na 26 augustus.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in Amsterdam kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 128 III, Amsterdam-Z.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?

U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Het rassenprobleem	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal,
F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en
Prof. Dr. B.W. Schaper.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**.
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

WOORD VAN DE WEEK

(Radio-lezingen van het Humanistisch Verbond)

Het aantal abonnees is van september 1958 met 3600 toegenomen en bedraagt thans ruim
4900

De abonnementsprijs is f 4,— per jaar. Maar voor hen, die nu abonnee willen worden, openen wij de mogelijkheid om alle nog in het 3e kwartaal 1961 verschijnende nummers gratis te ontvangen.

U dient dan f 1,05 over te schrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1961.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

Humanistisch Kinderhuis „Ellinchem” te Ellecom (Gld.) doorgangshuis voor jongens en meisjes van 6-15 jaar,

zoekt voor spoedig:

kinderverzorgster

ongeveer 19 à 20 jaar.

Opleiding huishoudschool, diploma kinderverzorging of diploma Centrale Raad.

Aanvangssalaris f 190,— à f 200,— p.m. afh. van opl., 4 % vakantietoeslag, 6 vrije dagen per maand, gestreefd wordt naar 8.

Sollicitaties te richten aan de directeur, Zutphensestraatweg 38 te Ellecom.